

Ottarps kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2015-06-26

jais
arkitekter

—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Ottarps kyrka

Landskrona församling, Rönnebergs kontrakt, Lunds stift
Ottarps socken, Ottarp 10:1, Helsingborgs kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Ottarp ligger i sydvästra delen av Helsingborgs kommun. Trakten domineras av ett vidsträckt slättland med omväxlande odlingsfält, betad mark och lövskog kring Rååns sluttningszoner. Runt kustzonen och vattendragen, som erbjöd störst näringsuttag, växte under förhistorisk tid fram små bosättningar, som successivt spreds vidare inåt landet. Under 1000- och 1100-talen skedde en omfattande bybildning och flera kyrkor byggdes, däribland den i Ottarp. I de sydvästra slättbygderna levde man mest av spannmål, medan näringen i nordvästra Skåne mer inriktades mot boskapsavel. Detta ledde till ett glest kulturlandskap med mindre byar omgärdade av fäladsmarker.

Det äldsta belägget för Ottarp kommer från 1351, då kyrkbyn kallades Othärpthorp. Efterleden ”torp” betyder nybygge, medan förleden innehåller mansnamnet ”Ottar”. Han var under mitten av 1000-talet ägare till den gård, som sedan 1387 benämns som Bälteberga gods. Denna anläggning, som ligger strax väster om kyrkbyn, fick dagens utseende 1739 då den ansenliga trädgården ordnades, och huvudbyggnaden och dess flyglar uppfördes. Ottarp var fram till 1902 patronatskyrka till Bälteberga. Flera av patronerna, t.ex. familjerna Urne, Urup, Bennet, Sjöcrona och sist Kinch har skänkt föremål till kyrkan och har gravar på kyrkogården. Ottarp växte under storgodsets inflytande långsamt fram till den stora befolkningsökningen under 1800-talets andra hälft, då socknen som mest hade 1900 invånare. Expansionen påskyndades då järnvägslinjerna Ängelholm- Landskrona och Helsingborg- Teckomatorp etablerades.

Trots skiftena på 1800- och 1900-talen då byn splittrades, har Ottarp kvar sin prägel av bondby med flera gårdar på ursprunglig plats. Bland dessa märks den trelängade prästgården i korsvirke från 1658 på kyrkans västra sida. Söder om kyrkan ligger den gamla klockaregården, och strax bakom denna slingrar Råån längs banvallen i skydd av en frodig höjdrygg. Ovan dalen breder ett vidsträckt odlingslandskap ut sig, som mot Bälteberga övergår i slottsmiljön med stora åkerfält och allékantade vägar. Ottarp ingår i Riksintresse för kulturmiljövården Rååns dalgång [M10] och Riksintresse för naturvården Råån med omgivningar [M45]. Området är även utpekat som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Kyrkobyggnaden

Ottarps kyrka uppfördes under senare delen av 1100-talet. Den fick en romansk grundplan med långhus, lägre och smalare kor och en halvrund absid. Korväggarna och absidvalvet pryddes med kalkmålningar, som daterats till 1100-talets andra hälft.

Under senmedeltiden, förmodligen under mitten på 1400-talet, förlängs långhuset mot väster med en travé. Den södra muren görs av återvunna sandstenskvadrar, medan norrsidan muras av oregelbundet lagd marksten. Ett västtorn i liv med långhuset och med utanpåliggande trapptorn uppförs. Även ett vapenhus tillkommer framför den ursprungliga sydportalen, kanske vid samma tillfälle. Koret täcks av ett kryssvalv, och troligen något senare valvslås även långhus och tornets bottenvåning.

Kyrkans tillbyggnadshistoria mellan 1400- och 1800-talet är i flera delar oklar. Tornets övre delar förändras vid flera tillfällen, något fasadernas ankarlutar vittnar om. Vid något tillfälle byggs en sakristia, och under 1700-talet en gravkammare åt patronus Bennett på långhusets norra sida. Vapenhuset rivs, kanske då huvudentrén 1797 flyttas till tornets västra sida. På en ritning från runt denna tid, signerad av murmästare B. Lundgren, syns kyrkan med långhus, ett brett västtorn med entré och trapptorn och norrutbyggnader för gravkammare och sakristia. Fönstren har förstörats och försetts med rundbågiga träbågar. Koret är rakt utan absid, med en dörr mot sakristian i norr och med fönster i öster. Enligt andra uppgifter ska dock absiden rivits och korets östvägg omgestaltats först i samband med 1860-talets ombyggnader.

Under 1800-talets mitt börjar kyrkan bli för liten som en följd av Ottarps befolkningstillväxt. På patronatsgården Bälteberga följer generationsskiftena och försäljningarna av godset tätt, och under 1860-talet ägs det av greve Carlos Natividad Adlercreutz. På hans initiativ beslutas om en stor utbyggnad av kyrkan efter Johan Fredrik Åboms ritningar. 1867 rivs långhusets tre östligaste travéer och Bennetts gravkor och ersätts av breda korsarmar i norr och söder. Även sakristiautbyggnaden försvinner och istället inreds en sakristia i koret, som avskiljs från långhuset med ett skrank. Ett fönster upptas vid något tillfälle i södra korväggen.

1922-23 görs en stor renovering under Theodor Wåhlins ledning. Vapenhuset och långhuset avbalkas med en murad vägg, istället för den trävägg som fanns tidigare. Den befintliga orgelläktaren rivs och ersätts av en ny i norra korsarmen. I dess nordöstra hörn byggs ett arkivrum. Korsarmarnas entréer förses med vindfång. Golven förnyas och beläggs med brun klinker på undergolv av betong. I bänkkvarteren läggs brädgolv. Innertaket i tvärskeppet byggs om med valvstomme av trä. Bänkinredningen förnyas, predikstolen förändras och altaranordningen görs om. Till sist rivs skranket mellan sakristia och långhus och ersätts av en murad vägg med två dörrar.

1929 förstärks korsarmarnas takstolar med hanband och rundjärn efter förslag av N Royen på Kungliga byggnadsstyrelsen, sedermera bearbetat av arkitekt Svante Lech. Korsarmarnas papptak byts till tegel lika övriga takytor. Vid något tillfälle avlastas tornet med en strävpelare på tornets sydsida; olika uppgifter förekommer när denna byggs, men den finns inte med på Wåhlins ombyggnadsritningar från 1920-21.

1973 restaureras kyrkan efter Torsten Leon- Nilssons handlingar. Dörröppningen i korets norra mur blinderas på insidan och korets östfönster ersätts av ett rundfönster med glasmålning. På nytt öppnas upp mellan långhuset och koret, och sakristian flyttas till en underbyggnad med toalett, förrum, förråd m.m. under orgelläktaren. Kyrkorummet ommålas i dagens färger.

1988 görs en utvändig renovering med Kyrkorestauratören i Vinslöv AB som entreprenör. Samtliga fasader omputas och kalkavfärgas, fönstren byts eller renoveras och både in- och utvändiga snickerier ommålas. Väggar och valv målas med kalkfärg resp. alkydoljebaserad färg. Av oklar anledning spänns strukturpapp över tunnvalven.

2003-04 renoveras kyrkan under arkitekt Hans Ponnerts ledning. Fasaderna putsas, takstommen repareras och underbrädningen kompletteras, snickerier och smide målas och dräneringen förbättras.

2009 rivs pappspänningen i tunnvalven. Den gamla putsytan tas fram och kalkmålas.

Exteriör

Kyrkobyggnaden [1] består av ett långhus, ett rakt avslutat kor, ett brett västtorn i liv med långhuset och korsarmar i norr och söder. Tornet stagas av två strävpelare, där den norra även fungerar som trapptorn till tornets övre våningar.

Kyrkan är troligen grundlagd på en kallmur av gråsten. Vid en arkeologisk undersökning 1967 uppmärksammades, att absidmurarna var satta på ett sand- och lerlager med stora gråstenar som stabil grund för absiden. De romanska murpartierna i koret är uppbyggda som skalmurar med i yttre skalet kvaderhuggen skånsk sandsten lagd i jämna skift och i inre muren tuktad marksten. Hörnkedjorna är av sandstenskvadrar, medan den förkroppade sockeln och, bakom putsen helt dolda, takfotsgesimsen är av skråkantad sandsten. Ovan gesimsen är murarna förhöjda vid två tillfällen. De norra fasadpartierna i långhusets västra travé och tornets nedre del består mest av gråsten med inslag av sandsten i t.ex. hörnkedjor, medan de västra- och södra delarna till största delen är av återvunna sandstenskvadrar, troligen från långhusets ursprungliga västfasad. De inre murarna består av omväxlande gråsten och sandsten med inslag av tegel. Ovan långhusets nivå är tornet murat av gråsten med inslag av tegel från olika

perioder. De översta delarna är av maskinslaget tegel. Både tornets- och långhusets sockel är av gråsten, uppåt avslutad med ett skift av skråkantsprofilerad sandsten. Tornets trapptorn och norra strävpelare är murad i handslaget rött tegel, medan den södra är av gråsten. Korsarmarnas murar är utförda som skalmurar med i yttre muren gråsten i oregelbundna skift. Gavelröstena är murade av återvunna sandstenskvadrar.

[1]: Kyrkan från sydväst

Murar och socklar är spritputsade, förutom omfattningar, smygar och korsarmarnas hörn som är slätputsade. Hela kyrkan är kalkavfärgad. Längs korets takfot finns en kraggesims, på södra strävpelaren en enkel gesims och på korsarmarna trespråkiga gesims som övergår i hörnlisener. Övriga takmöten är enkelt utformade utan profilerade gesims. I murverket, framför allt i tornet, märks ett flertal ankarslutur, både raka, böjda, x- och liljeformade.

Kyrkan har fyra entréer, huvudentrén genom tornet, dörren till trapptornet och sidoingångar genom korsarmarna. I koret finns ytterligare en dörr som är blinderad in mot kyrkorummet. Både korporten och dörren till torntrappan är stickbågiga och utvändigt panelklädda. Västportalen har en raktäckt kalkstensomfattning, ovanför vilken sitter ett rundbågigt, lunettformat överljus med en blyspröjsad träbåge. Den rödmålade pardörren är byggd av plankor, invändigt sammanfogade med narar, och utvändigt klädd med rombiskt lagd panel. Beslagningen i smide är till stor del i original med året 1797 synligt på nyckelskylten. Invändigt är dörr och överljus förenade med en korgbågig smyg. Korsarmarnas portaler består av varsin rödmålade fyllningsdörr, utvändigt klädd med panel i rombmönster, innanför rundbågiga och

tvåsprångiga omfattningar. Dörrarna flankeras av pilastrar utan bas. Ovanför portarna finns inskriptionstavlor med patronus namn och korsarmarnas byggnadsår 1867.

Frånsett västportalens överljus och korets rundfönster är alla fönster rundbågiga, av rödmålat trä och indelade i fyra lufter. De är försedda med gråmålade innerfönster med samma postindelning. Korsarmarnas höga gavelfönster har ett ortogonalt spröjsverk, medan övriga fönster har ett diagonalt spröjsverk i de nedre lufterna och ett radiellt i de övre. I tornet finns ljudöppningar i alla väderstreck. Mot norr och söder finns varsin öppning, och mot väster och öster två resp. tre öppningar i två nivåer. I öppningarna sitter luckor av tjärade träplank.

Alla tak är sadeltak täckta med enkupiga, röda tegelpannor, till största delen av fabrikat Minnesberg. Avvattningen är av zinkplåt.

Interiör

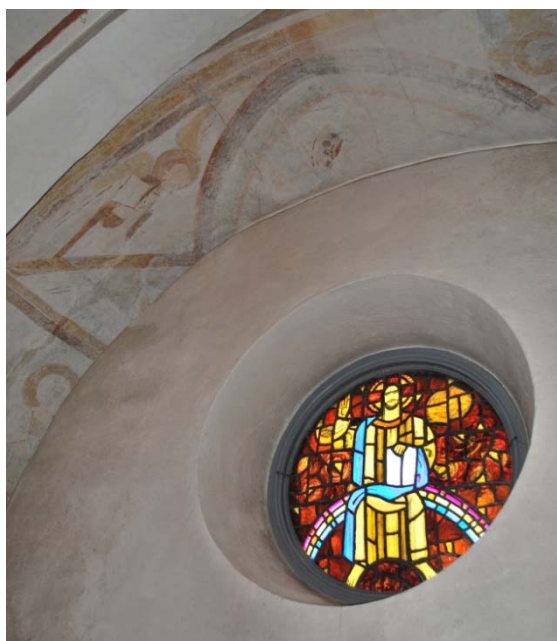
Från västporten kommer man in i tornets bottenvåning, som fungerar som vapenhus. Golvet är belagt med brun skrombergaklinker, väggarna är slätputsade och vitfärgade. Rummet täcks av ett fyrkappigt, halvstens, spetsbågigt kryssvalv med firsidiga ribbor, som vilar på tresprångiga pilastrar. Kragbanden utgörs av tre platt. Tornbågen mot långhuset är spetsbågig med släta imposter vid båganfangen. Genom valvet löper en bjälke och ett dragstål. I den sekundärt murade tegelväggen mot långhuset sitter en raktäckt, grågrönmålad ramverksdörr. Långhuset [2] nås genom en trappa i kalksten.

[2]: Långhuset mot koret

Långhusets västligaste travé täcks av ett spetsbågigt, halvtstens kryssvalv med firsidiga ribbor, som vilar på trespråkiga pilastrar. Travén skiljs från övriga kyrkorummet genom en spetsbågig öppning. Korsarmarna täcks av varsitt tunnvalv, som förenas i långhusets och korsmittens kryssvalv. Väggar och valv är putsade och vitfärgade. I mötet mellan vägg och tak finns en profilerad gesims. Gångarna är belagda med brun skrombergaklinker, bänkkvarteren med ett brunmålat brädgolv. I klinkergolven finns infällda stenhällar, och i norra korsarmen en lucka ner till den gamla gravkammaren. I södra korsarmen finns ett vindfång, utformat som en gråmålad box av ramverk, framför entrén. Orgelläktaren (se under inventarier) på motstående sida är underbyggd med förråd, sakristia, kapprum och toalett, samtliga enkelt utformade. Väggen mot kyrkorummet är täckt med gråmålad träpanel. Väster om underbyggnaden finns en trappa till orgelläktaren, i öster ett litet arkivrum för förvaring av lösa inventarier.

Korets golvnivå är förhöjd tre steg relativt långhusets. På korets framskjutna del står mot söder predikstolen och en ambo, mot norr dopfunten och Ramuskororgeln. Golvet är belagt med klinker av samma typ som i långhuset. Altaret står mitt i den spetsbågiga triumfbågen, vars profilerade impostor efterliknar korvalvets kapital. Korvalvet är kryssvälvat med firsidiga ribbor, som vilar på trespråkiga pilastrar. Dess kapital har tre kragband i form av platt, karnis och vulst. Ribborna är prydda med blåa och röda band. De spetsbågiga gördel- och sköldbågarna är försedda med följdskift. Bakom östra bågen syns den ursprungliga tribunbågen, som är rundbågig med vederlag av sandstenskvadrar. På norrsidan finns den profilerade imposten kvar. På tribunbågen och resterna från den numer rivna absiden finns fragmentariska kalkmålningar, som ingått i en *Majestas Domini*- framställning [3].

[3]: Kalkmålningar och korets rundfönster

Delar av Kristi gloria kan anas, och runt honom Matteus och Johannes med sina attribut. Svaga spår märks även av de andra evangelisternas symboler. Även korets norra och södra väggar lär ha varit rikt utsmyckade med scener i flera nivåer. Bland dessa syns fragmentariska spår av vad som tros vara en skildring av Jesu frambärande i templet. Den östra, sekundära korväggen skiljer ut sig med en grövre putsstruktur än på övriga ytor. I väggens mitt sitter ett rundfönster [3] med en glasmålning av Ralph Bergholtz. Den föreställer Kristus som ärans konung ställd på en regnbåge.

Från dörren till trapptornet på kyrkans norra sida leder en murad spiraltrappa till tornets övre våningar. Först når man ett vilplan ovan tornvalvet, från vilket en trätrappa leder vidare till klockvåningen. Under dess golv syns dragbjälkar i flera nivåer, som sammanbinds av en vertikal stötta. Klockvåningen har brädgolv och väggar av natursten med tegel kring ljudöppningar och gavelrösternas övre partier. Större delen av utrymmet upptas av klockbocken, som är uppbyggd i tre sektioner av blandat fur- och ekvirke. Tornets takstolar av fur och ek består av högben, dubbla hanbjälkar och bindbjälkar/tassar på dubbla remstycken, som ligger på murkrönen. Under dessa finns dragbjälkar i väst- östlig riktning. Golvet i långhusvindens västra del utgörs av västra travéns kryssvalv. En tegelmur avgränsar västra travén från den högre nivån österut. Takstolarna över långhuset är uppbyggda med högben, hanbjälke, snedsträvor, stödben och tassor, som vilar på yttre murremmar. Takstolarna över korsarmarna består av högben, saxsparrar, snedställda stödben, tassor och hanbjälkar. Varannan takstol är förstärkt med kors av rundjärn. Korets takstolar består av högben, hanbjälkar och bindbjälkar/tassar. Underlagstäckningen består genomgående av brädpanel.

Inredning och inventarier

Altaret, möjligen från 1973, består av ett murat fundament och en skråkantad toppskiva. Fram-, sidostycken och krönskivan är av kalksten medan baksidan är putsad.

Altaruppsatsen i ek, från 1924 i antikiserande stil, är formgiven av Theodor Wählin. Den består av underst en predella, indelad med pilastar, och däröver en svart texttavla med förgylld text. På predellan står korintiska, kannelerade pelare, som bär upp ett entablement med förgylld inskription på frisen, änglahuvuddekor och en kraftigt förkroppad kornisch. På denna står ett överstycke, avslutad av en fronton och med en texttavla i mitten. Mitt- och överstycket flankeras av beslagsvingar dekorerade med bl.a. blommor och druvor. I uppsatsens centrum finns en oljemålning från 1924 av Georg Hansen. Den föreställer Kristus som den gode herden, knackandes på en dörr. Altaruppsatsen är monterad på väggen i södra korsarmens nordvästra hörn.

Altarringen från 1973 består av fyra raka, flyttbara delar i vitmålat trä med förgyllda inläggstränder. Överliggaren är oklädd medan knäfallet är klätt i ett blått tyg. När altarringen inte används förvaras den i södra korsarmen.

Dopfunten från 1100-talet är tillverkad i sandsten. Cuppan och foten är utförda av olika mästare, troligen Munkarpsgruppen resp. Össjögruppen. Foten är firsidig med ett profilerat, uthugget listverk och smalnar av mot den firsidiga cuppan. Dess sidor, avskilda av runda hörnstavar, är dekorerade i nederkant med rundbågar. I funten ligger ett runt dopfat av mässing, vars äldsta delar (fatets botten) är från 1400-talet.

Predikstolen [4] består av en korg i polykromt trä från 1624, som står på ett murat och vitputsat fundament med sockel av tandhuggen kalksten, och ett ljudtak från 1928 formgivet av Theodor Wählin. Predikstolen restaurerades 1922-23 och ommålades då troligen av C Erlandsson i Lund. Korgen är uppbyggd av fem sidor prydda med rundbågiga bildfält. I dessa syns fyra kvinnor, Spes med ankare och fågel, Caritas med två barn, Justitia med en våg och en okänd figur med avbruten kolonn, som symboliserar fyra av dygdena. Det femte fältet, som ingår i trappbalustraden, utgörs av en tavla med ett förgyllt bibelcitat. Sidorna avskiljs av pilastrar, utformade som rikt smyckade hermer, ställda på postament. Korgen avslutas i nederkant av fruktgirlander och överst av ett förkroppat listverk prytt med bl.a. en pärlfris och kymation. Till predikstolen leder en rak trätrappa. Ljudtaket består av sex sidor, dekorerade med ett listverk med bl.a. inskriptioner och kymation. På taket står kartuscher med bokstäverna INRI och i hörnen korskrönta klot. Under baldakinen hänger en förgylld duva.

Bänkinredningen är från 1922 och gestaltad av Theodor Wählin. Enligt uppgift i Vård- och underhållsplanen (2005) byggdes den befintliga inredningen då om kraftigt och fick nya gavlar, medan dörrarna till största delen återanvändes. Bänkarna, som är indelade i åtta slutna sektioner, är uppbyggda med grågröna gavlar och dörrar av ramverkstyp. Spegelarna är omväxlande målade i rött och blått. Även ryggarna är utförda av ramverk medan sitsarna är av bräder. Bänkarna har fotstöd och psalmbokshylla.

Orgeln är byggd 1990 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund, genom att det mesta av pipmaterialet till Walcher-orgeln från 1922 återanvändes. Orgeln har 16 stämmor, 2 manualer och pedal. *Orgelfasaden* från 1922 är ritad av Theodor Wählin. Den är uppbyggd kring tre rundbågiga pipfält indelade av pilastrar, som bär ett entablement prytt med en marmoreringsmålade fris, blommor, tandsnitt och en kornisch med fyra urnor.

Orgelläktaren från 1922 är gestaltad av Theodor Wählin. Den bärs av sex åttkantiga, grågrönlaserade pelare. Barriären är samgestaltad med bänkinredningen, uppbyggd av grågrönt ramverk med omväxlande röda- och blå fyllningar. Mittpartiet är framskjutet. Läktarens undersida är klädd med vitmålad panel.

Kororgeln [5] från 1847, byggd av Frederik H. Ramus, står i norra korsarmen. Instrumentet fanns mellan 1922-2006 på Historiska Museet i Lund, och återlämnades 2007 i ospelbart skick. Orgeln restaurerades av Bergenblad & Jonsson orgelbyggeri i Nye och återinvigdes 2010. I stort sett all den ursprungliga orgelsubstansen ska finnas kvar.

Klockorna av malm är från 1691 av okänd klockgjutare. Lillklockans mantel pryds av en textbård och på sidorna ett kristusmonogram resp. Karl XI:s namnchiffer. Storklockan är smyckad med ett kristusmonogram, Karl XI:s monogram och en textbård.

[4]: Predikstol

[5]: Kororgeln av Ramus

Övrigt

Kalk, av silver med utvändig förgyllning från sent 1500-tal, med tillhörande paten. Kalkens cuppa, som är förhöjd 1758, är prydd med Fredrik Bennets och Hedvig Louis Sacks vapen samt inskriptionen Hedvig Louis Sack.

Gravhällar, 2 st romanska av sandsten från 1100-talet, av sandsten från 1551 resp 1555, och av granit från 1674. Hällarna är infällda i kyrkgolvet.

Mässhake, från 1630 av röd mönstrad sammet. Framsidan är odekorerad medan ryggen pryds av ett applicerat krucifix i hög relief med en detaljrik Kristusfigur. Korset står på en golgatakulle och flankeras på ömse sidor av Axel Urup och Sissela Grubbes vapen. Urup var bl.a. dansk överbefälhavare, kommandant över Köpenhamn och riksmarsk.

Mässhake, från 1760 i blått sidentyg med guldbrokad. På ryggen finns Fredrik Bennets och Hedvig Louis Sacks vapen. Familjen har även skänkt ett *antependium* i blå sidenbrokad från 1760 och en *kalkduk* i vit sidendamast, båda prydda med släktens vapen.

Kyrkogården

Den äldst bevarade kartan, där Ottarps kyrka finns redovisad, är en geometrisk avmätning från 1750. Byn består av kyrkan, prästgården, fattighuset och ett fåtal gårdar omgivna av lantbrukets vångar. Kyrkogården omgärdas av en mur, och norr om denna finns en kyrkojord. På enskifteskartan från 1812 har byn lösts upp något, men präglas

alltjämt av kyrkan, prästgården och klockarbolet i söder. 1884 utvidgas kyrkogården efter beslut i kyrkostämman österut, genom att 1/3 tunnland från prästgården och 2/3 tunnland från klockarbostället avsöndras. Inför beslutet diskuterades som alternativ att utvidga kyrkogården även mot norr, och runt skiftet 1920-30 genomförs en stor expansion i denna riktning. Samtidigt förnyas trädkransen runt kyrkogården. Under 1940-talet byggs ett bårhus söder om kyrkan och muren mot väster reses. 1998 skapas en minneslund i den nya kyrkogårdens nordöstra hörn, efter ritningar av dåvarande kyrkochefen Pål Reijer. Den senaste stora kompletteringen är en askgravplats, som ligger på utvidgningen från 1884. Askgravplatsen invigdes 2010.

Beskrivning

Besökaren närmar sig kyrkogården från bygatan i väster. Längs vägen följer en rad bokar och en stenmur. I denna sitter en smidesgrind utan grindstolpar, flankerad av två gjutjärnsarmaturer. Härifrån finns en gång upp mot kyrkans huvudentré i tornet. Muren trappar av mot söder och slutar vid en grusad uppfart, som leder till klockargården och besöksparkeringen söder om kyrkan. Från parkeringen möter man först bårhuset och en förrådsbyggnad innan man når södra korsarmens entré. En tredje entré i kyrkogårdens nordöstra hörn leder direkt till kyrkans minneslund. Kyrkan omgärdas av en grusad yta, från vilken gångar strålar ut mot gravkvarteren. Runt kyrkogården löper i norr, söder och öster en trädkrans av lind och en oxelhäck.

De äldsta delarna av kyrkogården har en friare struktur med i huvudsak grästäckta ytor och ett fåtal äldre, fritt placerade vårdar. I kvarteren nordost om kyrkan finns ett antal singeltäckta gravplatser inramade av buxbom, stenskanter eller järnstaket. Flera av gravarna, däribland familjerna Sjöcronas och Kinch familjegravar, kan knytas till patronatet. De ligger sida vid sida på en liten höjd, singeltäckta och omgivna av järnstaket. Sjöcronas gravsten är antikiserande, utformad som en kvadratisk piedestal, krönt av en marmorurna och med infälld textplatta i samma material. Kinch gravplats markeras av en kulle överväxt med murgröna, och en naturromantisk sten med grovt bearbetad yta. I övriga materialet finns t.ex. järnkors, liksom vårdar i nygotisk stil och vårdar i mer blandad stil med infällt biskviporslin.

Utvidgningen från 1884 [6] avskiljs med en grusgång från de äldsta delarna. Längs gången är planterat en rad med prydnadsaplar. Kvarteren är i huvudsak singeltäckta med de enskilda gravplatserna omgärdade av buxbom eller sten. I gravmaterialet syns bl.a. granitstenar av obelisk/steletyp, nationalromantiska- och jugendinspirerade livstenar, tredelade stenar med mellansockel och tempelliknande vårdar, liksom någon mer ovanligt förekommande symmetrisk sten med två textsidor och kors i mitten. Längs kanterna mot häcken finns ett stort lapidarium med äldre gravstenar. Bland titlarna finns flera lantbrukare, liksom banvakter, stationsföreståndare, kyrkvårdar och

hantverkare, vilket illustrerar Ottarps utveckling vid förra sekelskiftet. I sydöstra hörnet finns en cirkulär askgravplats med två kransar med vårdar. I mitten finns en viloplats med en stenbänk och ett cortenkantat växtkärl böjda mot varandra.

[6]: Kyrkogården mot öster, vy mot utvidgningen från 1884

Utvidgningen från 1920-talet ligger i en slänt, som växer upp mot kyrkogårdens nordöstra hörn, och skiljs från de äldre delarna av en rad med pelarekar. Kvarteren är omväxlande gräs- och singeltäckta med de enskilda gravplatserna kantade av sten eller buxbom. Inom kvarteren har vissa grusgångar numer gräsbesåtts. Gravplatserna är mindre, ofta med en rad av gångplattor framför och med rik egen växtlighet. Bland de äldsta vårdarna sticker Jöns Olssons från 1928 ut med sin stora bronsmedaljong med en sörjande kvinna. Gravmaterialet i övrigt består generellt av lägre, fabriksstillverkade vårdar i röd eller svart granit. Bland titlarna finns lantbrukare, gruvarbetare, byggmästare, smedsmästare och kvarnägare, men även den mer ovanliga titeln pensionär, som började användas från 1910-talet. Högst upp på höjden ligger minneslunden med en stenkantad, anlagd bäck och ett prydnadsträd på gravsättningsytan.

Byggnader på kyrkogården

Söder om kyrkan finns ett f.d. bårhus ritat av Eiler Graebe på 1940-talet. Byggnaden är vitputsad fränsett ett antal gråstenspartier, vars utformning efterliknar stenvallen på kyrkogårdens västra sida. På västra gavelröset finns ett stort blinderat kryckkors. Sadeltaget är täckt med röda tegelpannor. Bredvid bårhuset finns en enkel förråds- och personalbyggnad med väggar i rödmålad panel och tak av korrugerad asfaltspapp.

Kulturhistorisk karaktärisering för Ottarps kyrkoanläggning

Ottarps kyrka är idylliskt belägen vid Rååns lummiga dalgång. Det låga läget i landskapet är gemensamt för runt 15% av Skånes kyrkor, med kyrkan och bebyggelsen tydligt lokaliserade till vattnet och de näringsgivande markerna däromkring. Den lilla byn har bevarat en ålderdomlig karaktär, som fortfarande präglas helt och fullt av sockencentrat och Bälteberga sätesgård. Kring kyrkan finns både klockargården och prästgården kvar på ursprunglig plats. I synnerhet prästgården från 1658, som ännu är i bruk, är välbevarad och klassas som en av de äldsta i Skåne. Runt byn finns ett öppet odlingslandskap, som mot Bälteberga övergår i en typisk storgodsmiljö med vida åkerfält, utglesad bebyggelse och raka, allékantade vägar.

Kyrkogården har byggts ut vid tre olika tillfällen. Den äldsta delen har en friare karaktär än de övriga med flera monumentala vårdar, som kan knytas till patronatet. Spår av en tidigare mer strukturerad utformning märks norr om kyrkan genom ett fåtal buxbomskantade grusgravar. Sådana dominerar helt på den tidstypiskt utformade utvidgningen från 1884. Det starkt individualiserade gravstensbeståndet är rikt med både typiska och mer ovanliga vårdar, och ett välordnat lapidarium längs häcken kring kyrkogården. Även den tredje utvidgningen från skiftet 1920-30 har en tidstypisk karaktär med generellt lägre vårdar och mindre gravplatser med plattsatta gångstråk. Kyrkogårdens utvecklingshistoria kan tydligt avläsas i dess gångar och strukturer med rader av pelarekar och prydnadsapel. Askgravplats och minneslund är båda varsamt infogade på väl utvalda platser på kyrkogården.

Ottarps kyrka uppfördes under sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal med ett välbearbetat murverk. Av den romanska kyrkan finns endast bevarat vissa murpartier i det vid två tillfällen förhöjda koret. Av stort värde är dess kalkmålningar från 1100-talets slut, som syns på norra korväggen och längs tribunbågen med sin bevarade vederlagssten. När den ursprungliga absiden revs utplånades de flesta av motiven. Kvarvarande bilder är idag fragmentiserade, men man kan ana en typiskt romansk Majestas Domini-uppställning, liksom indelningen av målningarna i olika figurkransar. Kyrkan utvidgades redan under 1400-talet med en travé västerut. Anledningen till detta är oklar, men det finns tecken på att ungefär 70 av de romanska kyrkorna utökats västerut under medeltiden, kanske i samband med ett ökat befolkningstryck. Under samma tid valvslogs kyrkorummet, och tornet liksom troligen även det numer rivna vapenhuset uppfördes. Tornet har en storkvadratisk plan som är typisk för senmedeltiden, och är en av flera samtida kyrktorn tillbyggnader i närområdet, som utförts med trapptorn på norra sidan. Tornet har sedan dess byggts om vid flera tillfällen, något de många ankar slutan

och den sekundära strävpelaren vittnar om. Även de spetsbågiga halvstensvalven bär 1400-talets karaktär med fyrsidiga ribbor förlängda ner till vederlagen. Långhusets- och tornets fönsteröppningar tillkom vid 1700-talets slut, liksom tornporten som framstår som intakt med bevarad beslagning.

Kyrkans kulturhistoriska värden är i hög grad kopplade till relationen mellan kyrka och patronus på Bälteberga. Exteriört manifesteras denna framför allt i korsarmarna från 1867, som uppfördes på greve Adlercreutz initiativ. Det dominanta tvärskeppet har ett nyklassicistiskt uttryck med rundbågiga fönster och portaler flankerade av pilastrar. Arkitekten bakom utbyggnaden var Överintendentsämbetets Johan Åbom, som i närområdet även ritat bl.a. Frillestads kyrka.

Kyrkorummet är ljust och rymligt med ett generöst kor under korsmittens kryssvalv. Tvärskeppet domineras av det sparsamt dekorerade tunnvalvet från 1867. Det flacka tunnvalvet blev typiskt för den nyklassicistiska kyrkan under 1800-talets första hälft, men förekom sparsamt under 1860- och 70-talen. Från Theodor Wählins praktiskt inriktade restaurering på 1920-talet kommer klinkergolven, altarpupsatsen, predikstolens ljudtak, bänkinredningen, orgelfasaden och -läktaren. Bänkdörrarnas- och läktarbarriärens röd- och blåmålade speglar utgör enkla färgaccenter i kyrkorummet.

Bland kyrkans inventarier finns ett stort antal med påtagliga kulturhistoriska värden från vitt skilda tidsperioder. Om det Skånska kriget, som till stor del utplånade byarna runt Landskrona, minner kyrkans klockor från 1691, som är prydda med den svenske fältherrens Karl XI:s monogram och chiffer. Släkten Bennetts gravkor är numer rivet, men från familjen finns bevarat både en mässhake, ett antependium och en kalkduk. Än mer värdefull är den röda mässhaken med vackra dekorer, som skänktes till kyrkan under 1630-talet av familjen Urup. Bland kyrkans samling av patronatsanknutna inventarier finns även en kalk med tillhörande paten, som kan kopplas till Bennett. I den fasta inredningen märks framför allt predikstolen, vars korg från 1624 är utförd i en burlesk och ornamentälskade renässansstil. Från romansk tid finns dopfunten, vars funt och cuppa är från olika skolor och inte helt avpassade för varandra. Båda delarna har fint huggna men enkla dekorer. Samlingen av gravhällar som förtjänstfullt fällts in i golvet påminner om viktiga personer i Ottarps historia, och illustrerar hur gravstenar utformades mellan 1100- och 1600-talet. Till sist ska nämnas kororgeln av den kände orgelbyggaren Ramus, som är varsamt renoverad med i stort sett all originalsubstans kvar, och därför har ett stort antikvariskt- och musikhistoriskt värde.

Rekommendationer

- Kyrkans äldsta historia synliggörs i koret med sina fragmentariska målningar,

som bör behandlas varsamt. Därutöver finns i det yngre murverket, liksom under mark, en del återvunnet stenmaterial, vilket ställer krav på medvetenhet vid framtida omgestaltningar.

- I kyrkans exteriör bör speciellt värnas ytterdörrarna, framför allt tornporten, och de rundbågiga fönstren med sin karaktärsfulla spröjsindelning.
- Kyrkans värden kan i hög grad kopplas till relationen mellan kyrka och patronus på Bälteberga. Det är viktigt att de patronatsanknutna föremålen värnas, d.v.s. textil- och silverförvaring bör ordnas på ett tillfredsställande sätt.
- Bland kyrkans fasta inventarier bör speciellt värnas predikstolens korg och kororgeln. Med sin låglänta placering nära vatten blir kyrkan känslig för fukt, vilket kan utgöra ett hot för kyrkan och dess klimatkänsliga träinventarier.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enl. 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkogården och kyrkan ligger inom registrerad fornlämning Ottarp 25:1. Den utgör Ottarp bytomt enligt en geometrisk avmätning från 1750 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Rååns dalgång och riksintresse för naturvården Råån med omgivningar. Området är även utpekad som särskilt värdefullt av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Bälteberga 1:3, vårdplan bebyggelse 2007-2008, Henrik Borg, Kristina Nilén och Anna Rabow, Regionmuseet 2008:32

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Ottarps kyrka 2007-11-22, Ponnert Arkitekter AB (2007), Degeberga <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2015-04-28

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmateriet, hämtad 2015-04-28

http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/helsingborg/-Pages/Raans_dalgang.aspx, hämtad 2015-05-06

http://www.raa.se/publicerat/varia2012_17.pdf, Riksantikvarieämbetet, hämtad
2015-04-28

Intervju med representanter från Landskrona församling, möte 2015-06-03

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Ottarps kyrka, Rönnebergs kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember (handläggare),
Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden,
JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2015-05-04 Färdigställd rapport: 2015-06-26